

Outi Salo

MARTTA MARIANTYTÄR

Kastun torpasta opettajia opettamaan

Outi Salo

MARTTA MARIANTYTÄR

Kastun torpasta opettajia opettamaan

© 2024 Outi Salo

Kustantaja: BoD • Books on Demand GmbH, Helsinki, Suomi
Kirjapaino: Libri Plureos GmbH, Hampuri, Saksa

Graafinen suunnittelu ja taitto: Hanna Huhtanen
Kannen valokuva: Martta Kairinen jatko-opistolaisena

ISBN 978-952-80-8241-5

Martta Kairinen 70-vuotispäivänään. Seinällä on Paavolan maalaus Martan äidistä Maria Kairisesta, "Maijusta".

Martta

Disziplin

<i>Aluksi</i>	8
<i>Sukupuu</i>	10
 <i>I SUKUJUURET</i>	 13
1. <i>Isovanhemmat Miina ja Jussi</i>	14
2. <i>Uuden elämän alkuja</i>	28
 <i>II KOULUVUODET</i>	 43
3. <i>Koulupohuille</i>	44
4. <i>Turun suomalaisessa tyttökoulussa</i>	58
5. <i>Kasvun vuosia</i>	76
 <i>III YLIOPISTOON</i>	 89
6. <i>Ylioppilaaksi</i>	90
7. <i>Opiskelua Helsingissä</i>	101
8. <i>Sodan varjo</i>	122
 <i>IV OPETTAJANA</i>	 135
9. <i>Kansakoulunopettajana</i>	136
10. <i>Yksinäisyyden hinta</i>	154
11. <i>Opettajuutta etsimässä</i>	161
12. <i>Saavutuksia, seminaarielämää ja surua</i>	180
 <i>V SORTAVALASTA EVAKKOON</i>	 203
13. <i>Kotiutuminen Sortavalan seminaariin</i>	204
14. <i>Sota erottaa ja yhdistää</i>	223
15. <i>Raskas rauha</i>	253
16. <i>Upseerin velvollisuus</i>	272
17. <i>Raumalla</i>	281
 <i>LÄHTEITÄ</i>	 300
<i>KUVALUETTELO</i>	303
<i>MAINITUT SÄVELMÄT</i>	309
<i>KIRJELUETTELO</i>	310

Aluksi

"Heitä pallo aurinkoinen"

Kesällä 1952 äiti kirjoittaa Martan vieraskirjaan minun sanoneen: *Heitä pallo aurinkoinen*. Olen puolitoistavuotias ja ensivisiitillä kummitätiini Martta Kairisen luona Naantalissa. Leikimme keltaisella pallolla tutustuaksemme toisiimme. Seuraavana vuonna matkustan linjapiilillä Martta-tädin kanssa Raumalle, koska vanhempani lähtevät vuosia viivästyneelle häämatkalleen Pariisiin. Sen jälkeen vierailen Martta-tädin luona usein.

Kun Martta-täti käy luonamme Turussa, hän tulee tapaamaan erityisesti meitä lapsia. Hän on kiinnostunut siskojeni koulunkäynnistä, harrastuksistamme ja arjestamme ja kyselee niistä ahkerasti. Tuliaiksiksi hän tuo rasiallisen Brunbergin tryffeleitä. Ne on kääritty sivival-koraidalliseen, rapisevaan paperiin ja maistuvat suloisen herkullisilta. Kun on nukkumaanmenon aika, isä kertoo meille tarinoitaan laivakissa Dorotheasta, joka seilaa maailman meriä. Isä viipyy luonamme kauan, jotta serkukset äiti ja Martta saavat jutella kuulumisistaan.

Nummenpakalla on äidin ja Martan isoisan Jussin rakentama talo. Siellä heidän Matilda-tätinsä viettää eläkepäiviään kansakoulunopettajan työstä. Asunnossa tuoksuu tädin puuhellalla valmistama kaalisoppa ja kahvi sekä makoisat köyhät ritarit. Kamarissa raksuttaa seinäkello, jonka taulussa on lepäävä tiikeri. Sen silmät kiiluvat heilurin tahdissa. Tiikeri vartioi naftaliinilta tuoksuvaa komeroa, jossa täti säilyttää kirkkovaatteensa ja voimapaperiseen pukupussiin pakatun talvipalttoonsa. Komeron takanurkassa on Paavo-enon sotilaskivääri, josta ei koskaan saa kertoa kenellekään mitään.

Talo on meille lapsille kuin mummola. Äitini asui siellä koulukortteerissa 1930-luvulla koko oppikouluikänsä. Se oli aiemmin ollut myös Martan lapsuudenkoti. He olivat leikkineet samalla pihalla, keinuneet samassa keinupuussa ja piirtäneet ruutuja samaan santaan kuin minäkin. Kun kasvan, kuulen tarinoita Martan lapsuudesta, hänen äidistään Maijusta, tämän vanhemmista, sisaruksista ja perheiden kohta-loista.

Aikuisena Martan elämän tapahtumat ilmestyvät kirjoittajakurssieni kotitehtäviin ja vapaiden assosiaatioiden virtaan tunneilla. Tarinat liikuttavat minua. Haluan kirjoittaa enemmän hänen elämästään. Kun

sisareni tuo minulle Martan jäämistöstä löytyneen korin, jossa on kirjeitä ja asiapapereita, päätökseni hänen elämäntarinansa kirjoittamisesta vahvistuu

Minulla on lapsuusmuistoni, suvun tarinat, valokuvia, Martan vieraskirja ja kirjeet. Myöhemmin löytyy myös pikkuruinen muistikirja hänen opiskeluajoiltaan. Lisätietoja etsiäkseni lähden arkistoihin, museoihin, kirjastoihin ja antikvariaatteihin. Faktat alkavat keskustella muistojen, kuvien ja kirjeiden kanssa.

Martta syntyi 1891 Suomen suuriruhtinaskunnassa. Hänen sukupolvensa eli yhteiskunnallisten mullistusten keskellä. He kokivat sotia ja sortotoimia, Suomen itsenäistymisen, evakkoon joutumisen, karjalaisten asuttamisen jne. Noihin vuosiin mahtui myös edistysaskeleita, kuten yleinen ja yhtäläinen äänioikeus, naisten aseman paraneminen ja oppivelvollisuus. Martan ja hänen läheistensä elämä kulki läpi Suomen koulutusjärjestelmän kehityksen 1800-luvun puolivälistä 1950-luvulle. Se oli hänen elämänpolkunsa keskeinen maisema.

Kun olin kirjoittanut Martan elämänkulun kokonaisuudeksi, nousivat esiin kysymykset: Miten tämä kaikki tapahtui, miltä se Martasta tuntui, mitä hän kokemuksistaan ajatteli, miksi valitsi oman tiensä, mitä pohti valintojensa hetkellä. Entä kun onnisti tai pelotti, tuli eteen suruja tai pettymyksiä?

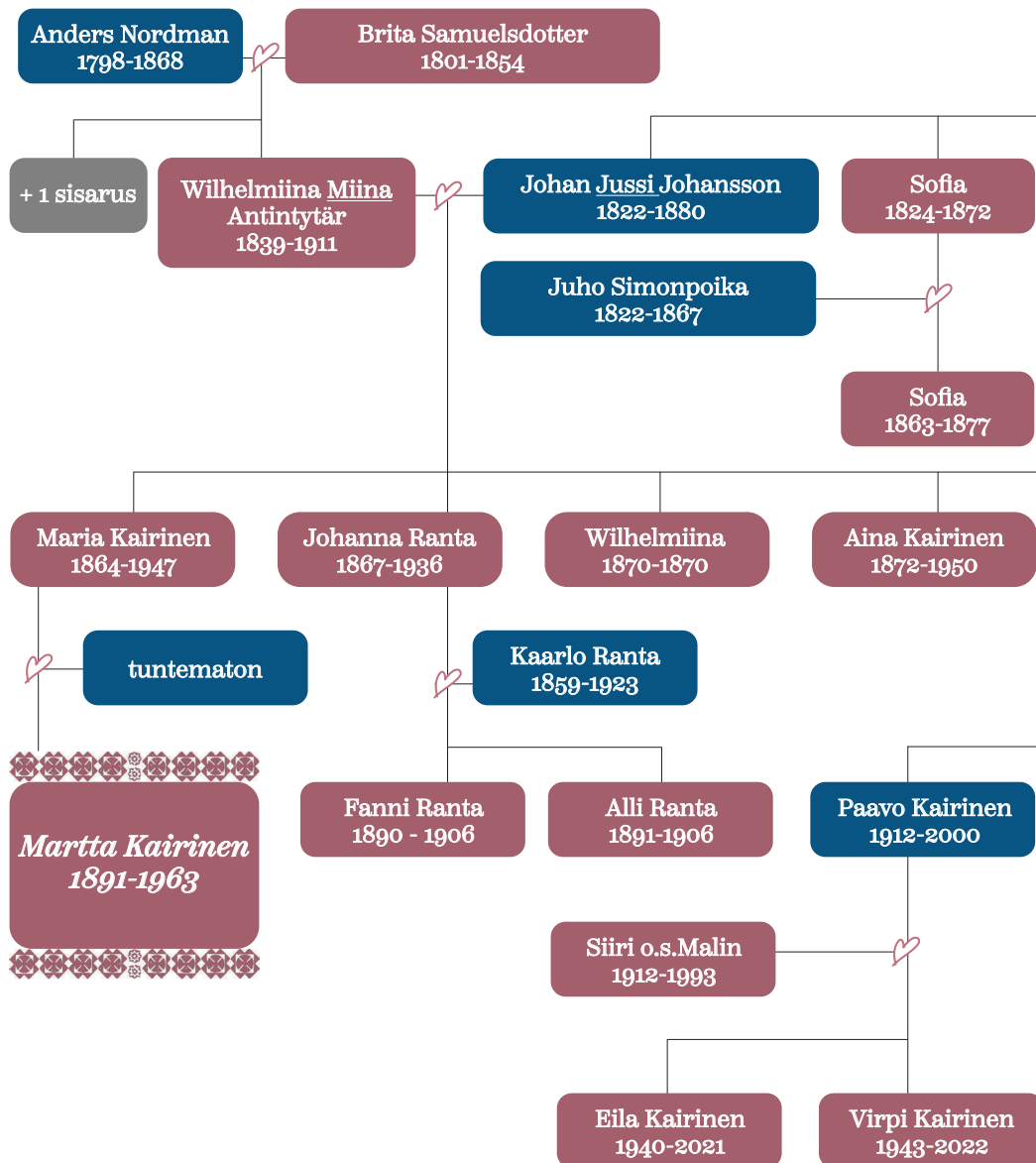
Kutsuin Martta-tädin ”kylään” ja aloin kysellä. Kuuntelin kuviteltuja vastauksia, aistin kehonkieltä, askelten sanatonta sanomaa, hiljennyin hymyjen ja huokausten äärellä ja näin näkymättömät kyyneleet. Kuljin suljetuista ovista hiljaisiin huoneisiin, tunnustelin sukulaisten, ystävien ja tuttavien tunnelmia. Astuin aamu-usvaisille teille ja täysiin juniin. Katselin koululaisten touhuja luokissa ja kuuntelin opettajainhuoneiden puheensorinaa.

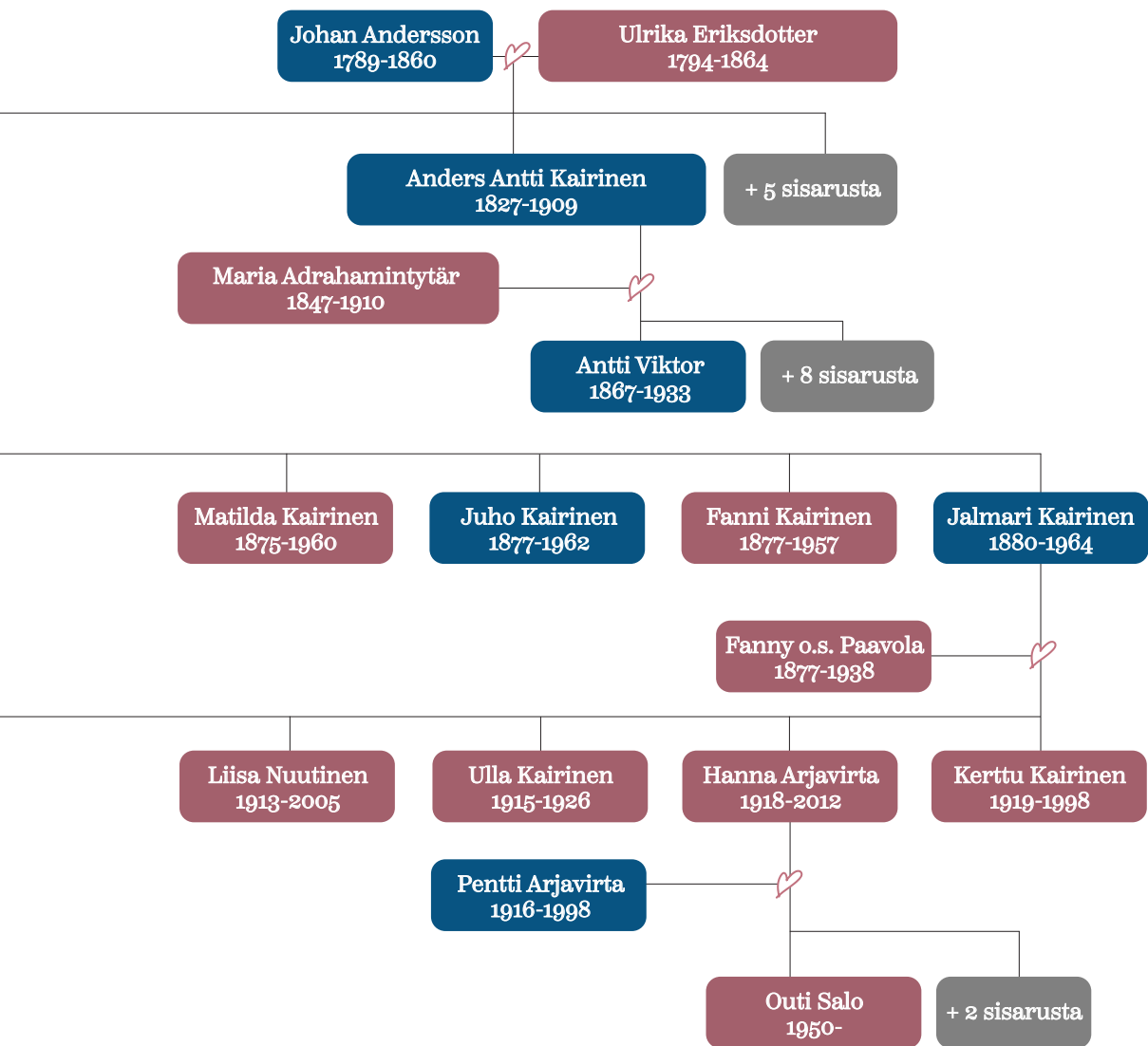
On aika avata Martta-tädille ovi ja antaa hänen kertoa tarinansa. Se on sekä haikeaa että helpottavaa.

Yläneellä 7.1.2024

Outi Salo

Sukupuu

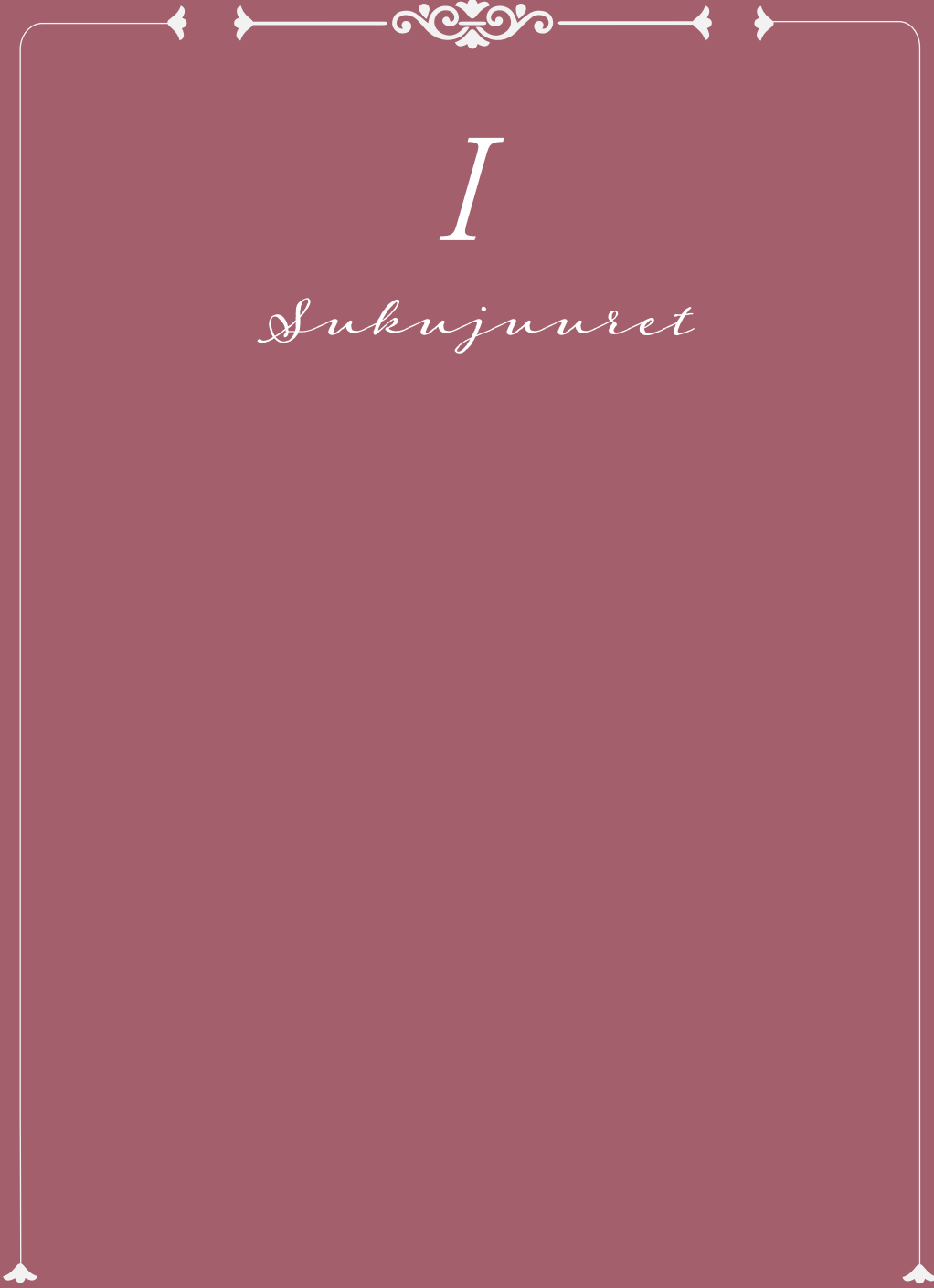

Sukupuuassa on mainittu nimeltä vain ne puoliset, lapset
ja sisarukset, joista on maininta kirjassa.

Ylitalon aitat Kaarinan Kairisissa Nummenmäellä.

I

Sukujuuret

Luku 1

ISOVANHEMMAT MIINA JA JUSSI

☞ *Punainen pellavahuivi* ☞ *Iloja ja murheita* ☞

☞ *Antti on oikeassa* ☞ *Perhe kasvaa* ☞

☞ *Suru* ☞

Punainen pellavahuivi

SC

iiina hämmentää aamuvarhaisella puurokattilaa Kairisten Ylitalon kyökissä Kaarinassa. Klapit ritisevät hellan pesässä. Tuli lämmittää ja punehtaa Miinan kasvoja. Hän nostaa tottunein ottein kaapista astioita pöytään ja asettelee tuoreet leivät koriin liinan alle.

- Huamenta taloon, sanoo Jussi astuessaan sisään.
- Huament, huament vastaa Miina ja siirtää puurokattilan lieden syrjälle hautumaan.

Jussi istuutuu muurin vieruspenkille odottelemaan veljeään Anttia, joka kertoo taksvärkkipäivän työt. Jussin katse seuraa Miinan rauhallista aamusuuruksen laittoa, huivin alta otsalle kihartuvia tummia hiuksia ja kapeaa uumaa esiliinan rusetin alla. Miina ottaa kiulun jakkaralta hakeakseen kaivosta vettä. Jussi tarttuu kiuluun ja sanoo:

– Annas ku mää.

Miina luovuttaa kiulun niiten Jussille ja kääntyy hämmentelemään puuroa. Kun Jussi palaa, on Antti jo pöydän päässä leikkaamassa puukollaan uuden sadon rukiista leipää.

– Hyvät on leipomukset ja ajallansa aamiainen, Antti kehaisee.

– Makosat on talon muanat, toist on mun torpas, Jussi naurahtaa ja istuutuu Antin viereen.

Talon väki kokoontuu pöydän ääreen. Syötyään miehet lähtevät kyntötöihin.

Kun syöstyöt on saatu tehtyä, Jussin taksvärkkipäivät harvenevat ja hän ehtii paremmin paneutua omien vuokramaidensa hoitoon. Jussi tekee kuitenkin mielellään asiaa Ylitaloon puhumaan Antin kanssa maanviljelyksestä. Samalla hän tietää saavansa kutsun ruokapöytään ja katselee Miinan hymyileviä silmiä.

Sydäntalvella Miina ei näe Jussia Kairisten kylässä. Hän kuulee tämän asuvan toisessa pitäjässä. Talon väki laskee ruokapöydässä leikkiä huikenleivaisen Jussin morsiamista. Kun Miina ja Antin nuori Maria-morsian ovat vetämässä lakanoita mankeloitaviksi, Miina rohkaistuu ja kysyy Marialta:

– Onk Jussi riijuureissull vai onk jo tullu tiatoo morseimest?

– Jussi on mettätöis elorahoi tianaamas. Miähet on veistelly morseinjutui Jussist sen jälkke, ku se sai Turu käräjill sakkoi lapsenteost jonku piikafliikan kans.

– Senkö tähre Antti sai ruvet Ylitalo isännäks ja Jussi vuokrat hänelt pualet pelloist taksvärkkii vastaa, vaikk on vanhin veljeksist? kysyy Miina ja vetäisee kosteaa lakanaa niin kovalla voimalla suoraksi, että Maria horjahtaa.

Maria taittelee lakanan tasalaskoksin koriin ja vastaa:

– Antti on taitava ja tasane miäs eikä tilaa tahrottu jakkaa.

– Kelpo isänt Antti on, sanoo Miina kuin anteeksi pyydellen.

Päivät pitenevät. Pelloilla näkyy jo pälvä. Soidinhurmiossa kevät-huilujaan soittavat töyhtöhyypät hyppelivät pellon pientareilla. Miina astelee pihan poikki kellariin. Hän seisahtuu huomattessaan, että Hä-

Kairisten Ylitalo.

Martta Kairinen syntyi vuonna 1891 aviottomana tyttärenä Kaarinan Kairisis-
sa. Opintahluinen tyttö luki itsensä Keisa-
rilliseen Aleksanterin Yliopistoon Helsin-
kiin ja teki merkittävän uran opettajien
opettajana seminaareissa Jyväskylässa,
Sortavalassa ja Raumalla.

Taitavasti dokumentteja ja kauno-
kirjallista otetta yhdistelevä teos seuraa
Martan polkua kansakoulusta yliopis-
toon ja seminaareihin opetustyöhön. Se
tutkii myös erään perheen historiaa sekä
tyttöjen ja naisten elämää 1900-luvun al-
kupuoliskolla, yhteiskunnallisen myller-
ryksen ja sotien aikana. Martan tarina on
myös tarina suomalaisen koululaitoksen
varhaisvaiheista.

Outi Salon tyttären Hanna Huhtasen
suunnittelema teoksen ulkoasu kuvittaa
Martan matkaa klassisella ja hienovarai-
sen koristeellisella tyyllillä. Kuvat, kirjeet,
kortit, runot ja koristeet tukevat ja värit-
tävät taitollisesti eri aikakausia läpileik-
kaavaa lukukokemusta.

